

HET PARTICULIERE BOS EN DE RECREATIE

[921 : 907.2]

door

JHR. W. F. CLIFFORD KOCQ VAN BREUGEL
(Boseigenaar)

A. Inleiding.

1 a. Wanneer men zich bezonnen heeft op de vraag naar de recreatieve betekenis van het nederlandse bos, op de vraag welke eisen de recreatie aan het bos stelt en in hoeverre het produktiebos aan recreatieve eisen kan voldoen zou men kunnen stellen daarmee tevens de problemen rond het particuliere bos en de recreatie in ogenschouw te hebben genomen.

Zo eenvoudig ligt de zaak echter niet daar bos in particulier bezit zoveel typische aspecten biedt dat alleen al daarom het particuliere bos en de recreatie als een apart onderdeel van het overigens nauw samenhangend complex van vragen, die rond bos en recreatie kunnen worden opgeworpen, mag worden beschouwd.

1 b. Particulier wordt door velen min of meer als synoniem aangevoeld met individueel en het is daarom dat ik mij in dit prae-advies in hoofdzaak wil bepalen tot het beschouwen van mijn onderwerp vanuit het oogpunt van de eigenaar en de daarmee samenhangende, zeer individuele en dus sterk uiteenlopende opvattingen.

2. Oudtijds was het bos, en ook de grond niet in particulier bezit. Of-schoon dit genoegzaam bekend verondersteld mag worden is het toch een opmerkelijk feit wanneer men bedenkt dat de toestand met betrekking tot het grondbezit in het algemeen en het bosbezit in het bijzonder nu zo geheel anders ligt. Uitgaande van de gedachte dat mens en maatschappij evolueren zou men ten aanzien van het bosbezit kunnen stellen, dat de lijn van oerbos naar bedrijfsbos, die kennelijk door individuele eigenaren is getrokken, zijn hoogtepunt zou moeten vinden in het particuliere bedrijfsbos.

Het oerbos dat de primitieve mens tot beschutte verblijfplaats diende, waarin tevens reeds één vorm van recreatie gevonden kon worden, zij het ook in combinatie met de strijd om het bestaan, nl. de jacht, vervulde ook (later) de taak als weideplaats, houtleverancier voor stook- en bouw- en andere geriefdoeleinden. Dit alles echter in gemeenschappelijk bezit en onderling overleg waarop instellingen als malenbossen met maalmannen e.d. duidelijk wijzen.

Al spoedig na het opkomen van feodale machten ziet men dan het bos als geheel onder de jurisdictie van deze machthebbers komen en worden er vaak strenge regels gesteld aan de bevolking, die het bos als houtleverancier en weideplaats gebruikt en er tevens in sommige gevallen humus uit weg haalt ten einde de akkers vruchtbaarder te maken. Hoewel de feodale heren bij het beschermen van de bossen tegen roofbouw enz. in hoofdzaak de

instandhouding van hun jachtgebied op het oog hadden hebben zij, ongewild misschien, op die manier, ten behoeve van hun eigen recreatie, toch wel bijgedragen tot de instandhouding van het bos, zij het niet in zijn nuttige vorm van bedrijfsbos zoals wij dit nu kennen.

In later tijden, toen langzamerhand alle gemeenschapsgronden in handen van particulieren of andere overheden (met een grote sprong in de geschiedenis wordt hier gedacht aan gemeentes, provincies en het Rijk) overgingen, werden buitenplaatsen en landgoederen met de zich daarop bevindende bossen vrijwel altijd aangekocht met het oog op hun recreatieve waarde en dikwijls werden ook op pas verworven gronden bossen aangelegd, speciaal ten behoeve van de recreatie, niet alleen in de vorm van jacht maar ook bijvoorbeeld het paardrijden, wandelen, picknicken (al is dit woord pas van later datum). Dit is de oorsprong van het particuliere bosbezit.

3. De statistiek leert ons, dat heden de toestand toch weer enigszins anders is dan de in het begin genoemde lijn der evolutie zou doen vermoeden. Nog slechts 58% van het nederlandse bos is in particuliere handen. Men zou daaruit de conclusie kunnen trekken, dat door een aantal privé personen nog voldoende prijs wordt gesteld op het bezit van bos voor eigen gebruik, in welke vorm dan ook en dus eveneens voor bijvoorbeeld recreatief gebruik.

Als wij echter de door de statistiek geleverde cijfers wat nauwkeuriger gaan bekijken dan kunnen we al spoedig een groot aantal van de meer dan 18.000 boseigenaren, die Nederland naast de Staat, de Provincies, de Gemeenten en de natuurbeschermingsverenigingen telt uitschakelen van verdere speculaties omtrent hun bedoelingen met dat bosbezit zonder ons schuldig te maken aan misbruik van statistiek. Er zijn namelijk ongeveer 16.000 eigenaren met een bosoppervlakte per persoon van minder dan 5 ha, van wie men zeker mag aannemen dat zij het bos zuiver voor eigen „gebruik” houden en nog eens ongeveer 1600, die een oppervlakte variërend tussen 5 en 50 ha per eigenaar bezitten, waarvan men gevoegelijk kan aannemen, dat ook dit als regel te klein is om voor het (recreatiezoekend) publiek te worden opengesteld.

Op deze wijze cijferend valt ongeveer de helft van het zich in particuliere handen bevindende bos af voor verdere behandeling en resteert te bezien de 70.000 à 80.000 ha bos in handen van 500 à 600 particuliere eigenaren.

4. Een andere wijze van benaderen zouden we kunnen vinden in de gegevens betreffende de onder de Natuurschoonwet 1928 gerangschikte landgoederen.

Daarbij moeten we dan wel bedenken, dat in deze opstelling weer wel gebieden, ook kleinere, zijn inbegrepen, meest eigendom van natuurbeschermingsverenigingen en -stichtingen, die in de vorige opstelling geëlimineerd waren. De laatste gegevens van het Staatsbosbeheer vermelden dat per eind 1962, 803 landgoederen met een totaaloppervlakte van 104.530 ha onder de Natuurschoonwet vallen. Daarvan zijn 563 met een totale oppervlakte van 81.082 ha opengesteld (378 met 60.457 ha met wandelkaart en 185 met 20.625 ha zonder). Deze cijfers zeggen overigens niets over de algemene recreatieve waarde van de tot die landgoederen behorende bossen, onder andere omdat ook de er bij behorende woeste gronden in de totale oppervlakten begrepen zijn.

Ik blijf dus de voorkeur geven aan de benadering zoals in punt A3 is weergegeven.

B. Indeling

1. Bij de in de laatste alinea van punt A3 genoemde groep heerst, zoals ik reeds in mijn inleiding terloops naar voren bracht, een grote verscheidenheid van opvattingen met betrekking tot het hanteren van hun eigendom, maar ter vereenvoudiging en ook ter wille van de discussie valt er toch wel een globale indeling in drie categorieën te maken.

Onder de kleinere bosbezitters zullen er ook wel gevonden worden, die in de hierna volgende indeling goed zouden passen en zodoende komen dan toch, met betrekking tot hen, ogenschijnlijk aanvankelijk vergeten aspecten onder de aandacht.

2. Ik geef eerst de categorieën en zal daarna trachten de instelling tegenover de recreatie van de verschillende categorieën eigenaren te benaderen.

Het geheel nieuwe van dit door de studiekring aangesneden onderwerp maakt, dat ik mij in veel zaken slechts aarzelend en veronderstellenderwijs mag uitspreken, aangezien maar zeer weinig literatuur over dit onderwerp bestaat en persoonlijke ervaring in een te klein gebied eigenlijk een al te subjectieve maatstaf vormt om aan de hand daarvan algemene regels op te stellen.

3. De categorieën waarin ik de „grootboscigenaren” zou willen indelen zijn dan de volgende:

3a. De moderne mens, die meent, dat het hebben van bos alleen nog maar als bedrijf mag worden beschouwd. Een klein deel van deze „fanatici” zijn wat milder en willen nog wel afzien van winst mits de kosten maar gedekt worden, waarmede dan tevens het aan het bos beleefde privé-genoege van de jacht en dikwijls ook de bosbouwwerkzaamheden zelf als beloning worden gevoeld. Dit laatste neemt niet weg, dat de tot deze categorie behorenden meestal ook wel andersoortige bedrijven als basis van inkomen achter zich hebben staan.

3b. De idealisten, die ongeacht of het winst of verlies oplevert — soms wordt dat niet eens becijferd — een landgoed als geheel in stand houden mede om zijn recreatieve waarde niet alleen voor de eigenaar privé maar ook voor derden. Traditie speelt daarbij ook dikwijls een grote rol. Een krachtige financiële positie, die meestal gebaseerd is op inkomsten en/of kapitaalbezit van geheel andere aard dan het onroerend goed dat het meehelpt in stand te houden is ook hier als achtergrond onontbeerlijk.

3c. De besluitelozen die, dikwijls ook nog verstrikt in de traditie, hun landgoederen aanhouden maar er door een complex van oorzaken praktisch niets meer aan doen. Van die oorzaken noem ik hieronder enkele waarbij ik aanteken, dat ik onder andere hierom niet volledig kan zijn omdat er naar mijn mening zeker een groot aantal oorzaken zullen blijken te zijn, die zo strikt privé zijn, dat men ze nimmer zal vernemen of die men zich niet eens altijd bewust is. Verschillende van de hieronder volgende oorzaken gaan in vele gevallen samen.

Daar is allereerst de Natuurschoonwet, die in zijn huidige vorm hoe goed ook bedoeld het soms moeilijk maakt iets aan een bos te doen vóórdát het

een gevaar gaat opleveren voor de wandelaar door kans op neerstorten van dode takken en bomen.

Dan hebben velen bezwaar tegen de omzetbelasting, die onmiddellijk om de hoek komt kijken als van een onder de natuurschoonwet vallend bos volgens de inspectie van de belasting een bedrijf wordt gemaakt. Sommige inspecteurs beschouwen namelijk een bos dadelijk als een bedrijf als men ook maar iets meer doet dan een enkele boom kappen.

De keuze of men voorzieningen moet treffen, en welke kan dikwijls als zo moeilijk worden ondervonden, dat zij eenvoudig niet wordt gemaakt. Zal men het bos bijvoorbeeld dienstbaar maken aan de recreatie door het openstellen voor houders van wandelkaarten en dan tevens worden genoodzaakt een toezichthouder aan te stellen, of zal met het afsluiten door middel van kostbare omrastering en genoodzaakt zijn wellicht méér toezicht houdend personeel aan te stellen dan in het eerste geval nodig zou zijn? Er zijn in deze categorie ook eigenaren, die graag iets zouden willen ondernemen, waarvan ze het idee hebben, dat het wel eens geld in het laatje zou kunnen brengen, maar er niet toe komen omdat bebouwingsvoorschriften of andere overheidsbepalingen het beletten. Ik denk hier aan het bouwen van bungalows voor verblijfsrecreatie en het aanleggen van caravan- en/of kampeerterreinen ja zelfs natuurbaden al dan niet met kanovijvers, midgetgolfbanen e.d. Anderzijds zijn diezelfde eigenaren dan ook wel weer eens bevreesd, dat, door het aantrekken van veel recreanten op bepaalde punten, gesteld al dat zij vergunning zouden kunnen krijgen voor vorengenoemde „grootse plannen”, er toch ook een toeneming van ongewenste elementen op andere delen van het terrein zou kunnen ontstaan. En dan gebeurt er tenslotte niets. Ontzandingsplannen, die soms wel eens een extra stukje aantrekkelijk recreatieterrain aan het weinige bestaande zouden kunnen toevoegen, stuiten vaak op planologische bezwaren of zouden het bestaande natuurschoon dusdanig aantasten, dat zij uit hoofde daarvan niet tot uitvoering mogen worden gebracht, waardoor de gelegenheid tot intensiever bezoek wordt uitgesloten.

Gebrek aan goede arbeiders in de onmiddellijke omgeving kan ook wel oorzaak zijn dat aan de bestaande, dikwijls door een eigenaar ook nog wel als ongewenst gevoelde, toestand geen einde kan worden gemaakt. Ook hier weer vaak de besluiteloosheid om werkelijk goed geschoolde bosarbeiders aan te trekken en daarvoor woningen te doen bouwen of bestaande woningen te doen opknappen. Behalve de moed, ontbreekt soms ook het geld en men laat de toestand dan maar zo als die was. In de vaak vervallen oude woningen verblijven dan de oudgedienden of hun nagelaten betrekkingen; men noemt dat dan schilderachtige huisjes in het bos, de enige, namelijk recreatieve, waarde, die eraan zou kunnen worden toegedacht.

De verschillende „besluitelozen” hebben echter één ding gemeen, zij zijn er allemaal van overtuigd, dat het grondbezit ook al kost het nu misschien geld om het aan te houden, op de duur „naar je toe groeit” d.w.z. relatief in geldswaarde meer stijgt dan de muntontwaarding zou doen vermoeden. Een deel van de vorige categorie koestert soms ook wel deze gedachte. Slechts enkelen zijn zich ervan bewust, dat zulks wel eens repercussies teweeg zou kunnen gaan brengen in de vermogenbelastingsfeer!

4. Thans wil ik een poging doen U een idee te geven hoe de verschillende vorengenoemde categorieën tegenover het vraagstuk van de recreatie staan.

Het zou gemakkelijk zijn om te stellen, dat hun dat als regel weinig inte-

resseert, hoogstens geheel in negatieve zin namelijk: „wat doen die mensen op mijn terrein?!“ en „het geeft maar een enorme massa last, schade, vervuiling, vraagt (extra) toezicht“ enz. enz., maar dan generaliseert men toch te veel. Deze mentaliteit heerst inderdaad nog wel, maar of ze overheerst schuld op zijn bepaald betwijfeld. Dát zij nog heerst is gedeeltelijk de schuld van bepaalde categorieën recreatiezoekenden, die het er ook naar maken.

De onder 3a genoemde categorie bezit als regel voldoende zin voor realiteit om in te zien, dat een geheel afsluiten van de bossen alleen mogelijk is ten koste van zó intens toezicht dat dit waarschijnlijk de moeite niet loont. Tevens beschikken zij meestal over voldoende toezichthoudend personeel, dat met het toegankelijk stellen alleen voor houders van wandelkaarten, al zeer veel wordt bereikt, zowel voor eigenaar als publiek. Een voordeel is ook, dat in een voldoende groot bezit, met enkele goede wegen en bereikbare bosranden van voldoende lengte, vanzelf de dieper in het terrein gelegen, automatisch worden beschermd tegen bezoeken door ongewenste natuurlijefhebbers. Of deze categorie in het algemeen zal onderschrijven wat H. W. Schenkenberg van Mierop in het voorwoord van een jaarverslag van het Staatsbosbeheer eens schreef (1959), waar hij zijn vreugde uitsprak over de stijgende belangstelling voor het bos speciaal door recreatiezoekenden, waardoor de sociaal-economische waarde van dat bos in steeds grotere mate toeneemt, waag ik te betwijfelen. Zij zullen dit bepaald niet doen, want deze waarde is het nu juist die, de meeste van de tot deze categorie behorenden, het minste interesseert. Wij mogen degenen die dat wel interesseert, eerder in de categorie 3b verwachten. Schenkenberg van Mierop gaat in genoemd voorwoord dan nog verder door te stellen, dat er nog verschillende maatregelen zullen moeten worden getroffen om het bos dienstbaar te maken aan de recreatieve functie, die het voor gemeenschap dient te vervullen.

Voor dit soort maatregelen, die altijd meer geld zullen kosten dan ze door hun regelende en/of preventieve werking aan schade enz. kunnen voorkomen, zal niet spoedig een particulier te vinden zijn. Als regel voelen de tot deze categorie behorenden ook niets voor inrichten van een deel van hun terrein ten behoeve van bijvoorbeeld een winstgevende vorm van verblijfsrecreatie (bungalows, caravankamp e.d.) omdat zij de overstroming van de rest van hun terrein terecht als direkt gevolg vrezen en de bezwaren, die zij daartegen hebben, met het eventuele gewin niet in voldoende mate worden goedge maakt. Bovendien vindt men in deze categorie vaak personen, die eerder het publiek zullen trachten te weren dan hen aan te trekken, want de landgoederen zijn soms node opengesteld in verband met de bepalingen van de Natuurschoonwet; de voorwaarden op de wandelkaarten afgedrukt zien er dan ook soms uit als bedreigingen met de meest ernstige gevolgen voor de overtreder.

De groep, die ik met de omschrijving onder 3b als idealisten betitel, staat bepaald niet afwijzend tegenover recreatie, al zullen er vormen van recreatie en soorten recreanten zijn die bij hen minder in de smaak vallen. Wandelkaarten, dikwijls zonder voorwaarden, zullen door hen worden uitgegeven, ja zelfs openstelling zonder wandelkaart-uitgifte treft men onder deze groep aan.

Dit laatste kan ook wel zijn oorzaak vinden in gebrek aan toezichthou-

dend-leidinggevend personeel. Tot deze groep kan men, voor wat betreft hun instelling met betrekking tot het recreatievraagstuk, ook nog rekenen een grote schare beseigenaren met een kleiner bezit, waar in feite veelal deskundig beheer ontbreekt. Soms is hun denken aan de recreatieve functie van het bos ten behoeve van derden, meer een door de situatie afgedwongen passieve houding, dan het gevolg van weloverwogen opzet. Speciale maatregelen om het bos meer dienstbaar te maken aan de recreatie mag men overigens van de tot de hierboven beschreven categorie niet verwachten. Hoogstens zullen de tot deze groep behorenden meer openstaan voor de gedachten ten aanzien van natuurschoon en recreatie neergelegd in de in 1960 bij Kemink verschenen brochure van de hand van de Utrechtse Rentmeester E. P. W. van Schaik, „Bossen en Natuurschoon”. Hierin schrijft de auteur in het gedeelte over keuze van boomsoorten enz. . . : „die niet alleen door de houtopbrengsten de instandhouding van de bossen mogelijk maakt, doch waardoor tevens fraai natuurschoon wordt geboden, dat voor de recreatie van onze bevolking van onschatbare waarde is.”

De moeilijkst te peilen groep is ongetwijfeld de door mij in categorie 3c ondergebrachten.

Velen van hen behoren tot de soort mensen die zich op sociaal gebied aan niet zo heel veel iets gelegen laten liggen. Ze bekommeren zich dus ook niet veel om recreatie van derden en wat daarmee samenhangt, of kunnen er ook vaak niet veel aan doen omdat het personeel en de middelen om geëigende maatregelen te treffen er toe ontbreken. Anderen uit deze groep zijn bijzonder individualistisch ingesteld en gelijken in dat opzicht op de „fanatici” uit groep 1, doch bezitten de middelen niet of hebben die er niet voor over om tot het weren van publiek uit hun bossen over te gaan. Dien-tengevolge lijkt het of bij hen alles maar mag. Toch zijn de bossen van dit soort, en ook wel die van andere personen uit deze groep, dikwijls niet eens zo geschikt en/of aantrekkelijk wegens de slechte staat van onderhoud; ook van de wegen. Er is dan soms nog maar één attractieve waarde: het wordt een ideaal terrein voor stropers, een heel aparte vorm van volkse recreatie.

Verwaarloosde bossen kunnen ook een waar dorado betekenen voor biologen en/of entomologen wegens de bijzondere flora en fauna die men daarin kan aantreffen.

Terloops moge ik in dit verband melding maken van het soms opzettelijk in slechte staat van onderhoud doen verkeren van wegen, lopende door een overigens goed geleid bedrijfsboscomplex, met het oogmerk zoveel doenlijk gemotoriseerde recreanten te weren.

C. Algemene beschouwingen

1. Nu zullen vele particuliere beseigenaren tot welke categorie dan ook behorend, ook wanneer zij worden geconfronteerd met het in dit praeadvies aan de orde zijnde vraagstuk, erop wijzen dat er van de zijde van het recreatiezoekend publiek wellicht helemaal niet zoveel belangstelling voor het bos als zodanig bestaat. Er zijn tot nu toe slechts summiere gegevens, die enig houvast kunnen geven maar beslist onvoldoende om conclusies te trekken.

Men zou uit enkele bestaande studies kunnen opmaken dat bos, waardoor geen duidelijke, liefst goed berijdbare, wegen lopen en waarin ook anderszins voorzieningen, zoals parkeerbermen, ontbreken en voorts enigszins afge-

legen bossen, d.w.z. uitsluitend bereikbaar langs tertiaire wegen, en/of liggende in verre uithoeken ten opzichte van het centrum van het land, beslist niet belangrijk zijn voor de recreatie en uit de aard van de zaak onverschillig aan wie ze behoren.

Bij een enquête in het gebied van de Hoge en Lage Vuursche bleek, ondanks het feit, dat men hier te maken had met personen, die reeds in het bosgebied werden aangetroffen, geen duidelijke voorkeur van het bos als recreatieterrein te bestaan.

Het is niet moeilijk te voorspellen, dat het percentage van de recreanten, die de bossen zoekt, ten opzichte van de grote schare, die elders heen trekt of op andere wijze zich vermaakt, zeer klein is wanneer men uit genoemde enquête verneemt, dat het percentage van degenen, die met opzet de bosgebieden opzochten, van allen die er werden aangetroffen, slechts 46% is.

2. In uiterst pessimisme kan een particulier zich langzamerhand gaan afvragen waartoe zich nog langer in te laten met het recreatievraagstuk, dat toch straks door de overheid zal worden gebracht op een zodanig plan, dat het voor geen enkele particulier meer mogelijk is de ontwikkeling bij te houden. In dit verband is de memorie van toelichting behorend bij de begroting 1963 van onderwijs, kunsten en wetenschappen, hoofdstuk VIII, onderafd. III, openluchtrecreatie, zeer lezenswaard. Hierin valt onder andere op blz. 8 en 9 te lezen, dat er voor verscheidene categorieën recreatiezoekenden nieuwe recreatie-ruimte wordt gezocht en dat met name in het westen van het land de nood reeds zo hoog is gestegen, dat reeds bestaande vormen van bodemgebruik zullen moeten wijken voor recreatieve voorzieningen. Elders wordt geadviseerd tot een beleid, gericht op het veiligstellen en het openstellen van terreinen die door natuur of ligging reeds voor recreatie geschikt zijn en op het verwerven en inrichten ten behoeve van de recreatie van gronden, die thans nog een andere bestemming hebben. Gedacht wordt o.a. om op onrendabele bouwlandcomplexen bossen aan te leggen e.d. Tot zover de memorie van toelichting. Het is duidelijk dat particulieren hier niet meer aan te pas komen.

De deplorabele staat, waarin, blijkens de uitkomst van de jongste enquête van de A.N.W.B., in samenwerking met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, vele particuliere landgoederen, voor wat betreft hun financiële basis, verkeren, vraagt speciale aandacht. Zo triest is hier en daar het beeld dat wordt opgehangen, dat men zich mag gaan afvragen of te bepleiten belastingfaciliteiten en herziening van de Natuurschoonwet 1928 niet gepaard moet gaan met nog veel meer maatregelen ad hoc, op korter of zelfs langere termijn om nog tijdig soelaas te kunnen bieden.

3. De vorengeschetste toestand is ernstig genoeg en ondanks dat krijgt men de indruk, dat er nog te veel mensen zijn, die zich er nauwelijks om bekommeren waar een en ander toe zal leiden. Schijnbaar troosten zij zich met de gedachte, neergelegd in een opmerking van J. Th. Overbeek in een in 1960 uitgebracht praeadvies voor deze studiekering, dat wij er terdege rekening mee moeten houden dat het bos wel blijft bestaan als de bosbouwers zich terugtrekken en dat het nederlandse bos niet staat of valt met de economie van het bosbedrijf, daarbij Overbeek overigens verkeerd interpreterende.

Bij de vragen of de Overheid dan de functie van bedrijfsleider ook in de particuliere bossen zou dienen te gaan vervullen — natuurlijk niet tegen

betaling maar als tegemoetkoming — of dat de Overheid zo ver niet wil gaan doch tot onteigening zal moeten overgaan in het belang van het natuurschoon en/of de recreatie of andere motieven, of wel dat het toch nog, tegen de nederlandse aard in, zal komen tot het gezamenlijk beheer van versnipperd doch in elkaars nabijheid gelegen bosbezit, zoals dat in zoveel landen met groot succes het geval is (Denemarken, Noorwegen, Duitsland, Oostenrijk en Wales) staat men nog helemaal niet stil. Het zou toch alleszins de moeite waard zijn deze zaken meer als praktisch bereikbare mogelijkheden, dan als interessante theoretische studieobjecten te bekijken.

D. Conclusies

1. Het trekken van conclusies is in deze materie, waar cijfermateriaal veelal ontbreekt, bijzonder moeilijk.

Ik meen echter niet ver bezijden de werkelijkheid te zijn wanneer ik stel, dat het nederlandse bos voorzover dat in particuliere handen is thans voor de algemene recreatie nog van weinig betekenis is en, zolang geen bijzondere maatregelen ten aanzien van de exploitatie en inrichting genomen zullen worden, kan weinig verandering in deze toestand worden verwacht.

2. Hier wordt in het midden gelaten of die verandering wenselijk is hoogstens wil ik stellen, dat het grootste deel van de particuliere boscigenaren die veranderingen niet als een noodzakelijkheid aanvoelen.

E. Aanbevelingen

1. Het verdient aanbeveling te onderzoeken of nog meer faciliteiten denkbaar en bereikbaar zouden zijn dan reeds door A.N.W.B. en Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten bepleit worden. Faciliteiten, die het ook voor de particuliere eigenaar aantrekkelijk moeten maken zich te gaan bezinnen op de sociaal-economische waarde van het bos als recreatie-object.

2. De recreatie zal, zonder dat de recreant een voelbare dwang wordt opgelegd, meer en meer in goede banen dienen te worden geleid op de wijze als het bijvoorbeeld de „Vereniging De Utrechtse Heuvelrug” voor ogen staat.

3. Het gezamenlijk beheer van versnipperd bosbezit zal men in ons land, mits daarvoor goede propaganda wordt gemaakt en in de aanvang wellicht een overheidssubsidie daarop wordt verleend, op de duur wel ingevoerd kunnen krijgen.

4. Een soepeler hanteren van planologisch vastgelegde regelen ten aanzien van bebouwing, zou voor de verblijfsrecreatie al heel veel hebben kunnen doen. Met name zijn er boscigenaren, die hun terrein gedeeltelijk zouden openstellen, mits hun zou worden toegestaan, in afwijking van bestaande voorschriften, te bouwen en/of terreinen in te richten.

5. Een goede voorlichting en vooral voorlichtingsmethode is zeer gewenst.

Er bestaan vele uitstekende geschriften over de schoonheid van onze bossen in het algemeen en enkele bosgebieden in het bijzonder, over hoe die schoonheid bewaard en/of opgevoerd kan worden en zo meer, maar die werkjes worden als regel slechts ter hand genomen door diegenen, voor wie het bos reeds iets te zeggen heeft, doch het grote publiek wordt daarmee

niet bereikt. Dat publiek moet worden opgevoed, een moeizame arbeid, die te vergelijken is met de ook zo zeer nodige verkeersopvoeding en die op de schoolbanken dient te beginnen, om met behulp van een nimmer aflatende reclame onderhouden te worden. Vraagt U mij niet wie die reclamecampagne zou moeten betalen.

F. Slot

Ik vlei mij geenszins met de hoop mijn onderwerp uitpuftend te hebben behandeld, maar vertrouw hiermede een bescheiden bijdrage te hebben kunnen leveren in de pogingen tot instandhouding en uiteindelijke verbetering van ons door zo vele factoren bedreigde nederlandse bos, mede ten behoeve van de recreatie.
